

บทที่ ๑

ข้อความเบื้องต้น

ข้อความเบื้องต้น

๑. ความเป็นมาของปัญหา

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีบาลี อันเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้พบบางตอนกล่าวทำนองตำหนิสตรีว่า เป็นศัตรูต่อข้อประพฤตินิยมปฏิบัติของชายว่า "สตรีเป็นมลทินของพรหมจรรย์"^๑ บางแห่งกล่าวตำหนิสตรีที่หมกมุ่นแต่ทางโลก โดยมีได้คำนึงถึงหลักธรรมที่เป็นอุปกณ์แห่งการดำเนินชีวิตว่า "ขึ้นชื่อว่าพวกสตรีที่หมกมุ่นแต่ทางโลกนี้เลวทราม เพราะไม่มีขีดชั้น มีแต่ความกำหนัดยินดี คึกคะนองไม่เลือก เหมือนกับไฟไหม้ไม่เลือกฉะนั้น"^๒ บางแห่งกล่าวตำหนิบุรุษผู้ประมาทเลินเล่อเปลอ สติ จนสตรีย่ำยีจิตใจไปได้ เช่น "สตรียอมย่ำยีบุรุษผู้ประมาทขาดสติจิตใจบุรุษไปทางโลก เหมือนลมพัดปยุ่นที่หล่นจากต้นไป นี้บัณฑิตกล่าวว่า เป็นเหวของพรหมจรรย์"^๓ บางแห่งกล่าวเปรียบเทียบ ความร้ายกาจของสตรี เท้ากับความร้ายกาจของราชสีห์ว่า "ราชสีห์เป็นสัตว์ร้ายกาจ กินเนื้อและเลือกเป็นอาหาร มีอาวุธ ๔ อย่าง^๔ เป็นสัตว์หยาบช้า ยินดีในการเบียดเบียนสัตว์อื่น จับสัตว์ทั้ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (พระนคร; โรงพิมพ์วิษัฒณะช่างจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๖๔๐ ให้ความหมายว่า "การศึกษาปรมาตต์, การศึกษาพระเวท, การถือพรตบางอย่างเช่น เว้นเมถุนเป็นต้น, การบวชที่ละเว้นเมถุนเป็นต้น," ในที่นี้ หมายเอาสองความหมายข้างหลัง.

^๒ ส.ส. ๑๔/๑๗๓/๔๒.

^๓ พ.ชา. ๒๗/๖๑/๒๐.

^๔ พ.ชา. ๒๗/๑๗๗๑/๓๔๔.

^๕ ชา.อ. ๘/๓๖๑^{๑๖-๑๘} กล่าวว่า "อาวุธของราชสีห์ ๔ อย่าง คือ ๑. ปาก, ๒-๓. เล็บเท้าหน้าทั้งสอง และ ๓-๔. เล็บเท้าหลังทั้งสอง. อาวุธของสตรี ๔ อย่างคือ ๑. รูป, ๒. เสียง, ๓. กลิ่น, ๔. รส และ ๕. โยถฐัพพะ (= สิ่งที่น่าจะสัมผัส)

หลายกษัตริย์ สตรีทั้งหลายก็ฉันนั้น นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับสตรีเหล่านั้น"^๑ บางแห่งกล่าวเปรียบเทียบ สตรีไว้กับบุคคล สัตว์ และสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย หรือไม่ทำความวิเศษอะไรให้แก่สังคมเลยว่า

"สตรีทั้งหลายมุ่นมวยผมเหมือนโจร ประทุษร้ายเหมือนสุรา เสียวาพิษ พุดไอ้อวค
เหมือนคนขายของ ตลบตะแลงพลิกแพลงเหมือนเขากวาง สองลิ้นเหมือนงู ปกปิด
เหมือนกระดานปิดหลุมฤๅษ ทำให้เต็มยากเหมือนบาดาล ทำให้ยืนตียากเหมือน
รากษส นำไปถ่ายเดียวเหมือนพระยายม กินทุกอย่างเหมือนไฟ พัดพาไปทุกอย่าง
เหมือนแม่น้ำ ประพฤติตามปรารถนาเหมือนลม ไม่ทำอะไรให้วิเศษเหมือนเขา
เมรุมาศ ผลิตผลเป็นนิตย์เหมือนต้นไม้พิษ กำสัตว์ไว้ในมือจนจับไม่ถ่วง ทำโลก
สมบัติในเรือนให้พินาศ"^๒

บางแห่งกล่าวสตรีเป็นสินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดว่า "บรรดาสินค้าทั้งหลาย สตรีเป็นสินค้า
ชั้นเลิศ"^๓ บางแห่งกล่าวเหมือนกับว่าสตรีไม่มีสง่าราศีอะไร จะมีก็ต่อเมื่อมีสามีว่า "ภัสตราเป็นสง่า
ราศีของสตรี"^๔ บางแห่งกล่าวสตรีเป็นของเล่นของเสพติดว่า "คนเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา นักเลง
การพนัน ผลาญทรัพย์ให้หมดไป นั่นคือ ทางแห่งความเสื่อม"^๕ บางแห่งกล่าวสตรีเป็นทรัพย์สมบัติอย่าง
หนึ่งที่ควรหวงแหนว่า "กิเลสอ่อนหย่อนกำลัง และอันตรายทั้งหลายย่อมครอบงำอำยัสนรชนที่ยินดีงามสม-
บัติ คือ นา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาสกรรมกร สตรี และพวกพ้อง"^๖ บางแห่งนำเอาอาการต่าง ๆ ที่
สตรีแสดงออกมากล่าวว่า สตรียั่ววานบุรุษถึง ๔๐ ประการ"^๗ บางแห่งกล่าวเหตุที่สตรีคิดประทุษร้าย

^๑ พ.ชา. ๒๘/๓๐๐/๑๑๓.

^๒ พ.ชา. ๒๘/๓๐๐/๑๑๔.

^๓ ส.ส. ๑๔/๒๑๒/๖๐

^๔ ส.ส. ๑๔/๒๐๑/๕๗

^๕ พ.สุ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗.

^๖ พ.สุ. ๒๕/๔๐๘/๔๔๔.

^๗ พ.ชา. ๒๘/๓๐๕/๑๑๖, อรรถาธิบายในเล่มนี้ หน้า ๒๔๖, ข้อ [๕๗.]

สามีมี ๒๕ ประการ^๑ แต่มีได้กล่าวอาการที่บุรุษช่วยวนสตรี และเหตุที่สามีคิดประทุษร้ายภรรยาเอาไว้
ว่าอะไรบ้าง บางแห่งกล่าวเป็นเชิงสั่งสอนสตรีถึงเหตุที่สตรีจะนำความเดือดร้อนมาให้สามี ๔ ประการ^๒
แต่มีได้กล่าวเหตุที่บุรุษนำความเดือดร้อนมาให้ภรรยาไว้ บางแห่งกล่าวตำหนิสตรีในเชิงเตือนบุรุษผู้สามี
ว่า สตรีอุหมิ่นสามีด้วยเหตุ ๔ ประการ^๓ แต่มีได้กล่าวเหตุที่บุรุษอุหมิ่นภรรยาไว้

แม้นิทานบางเรื่องในวรรณคดีบาลีที่ยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับสตรีบางคนที่ได้ทำความเสียหาย
ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง นิทานเหล่านั้นมักจะแสดงให้เห็นภาพแห่งสตรีนั้นในลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวยิ่งขึ้น
เช่น นางกัณฑา^๔ สองบิดา^๕ แม้มีสามี ๕ คน^๖ ก็ยังมีใจรักใคร่คบชู้กับบุรุษเปลี่ยนคนรับใช้เป็นคนทีทกอีก^๗
พระเทวีกากวดี อัครมเหสีของพระโพธิสัตว์แห่งเมืองพาราณสี ถูกพระยาครุฑลักพาไปเป็นภรรยาอยู่บน
เกาะท่ามกลางมหาสมุทร ก็ยังทำความชู้กับนัญญูเวรอีก^๘ พระนางกรุงคเทวีทรงรักใคร่พระเอฬกกุมาร

^๑ ขุ.ชา. ๒๘/๓๐๖/๑๑๖-๑๑๗. อุภาคผนวกในเล่มนี้ หน้า ๒๘๔ ข้อ ๕๖

^๒ ขุ.ชา. ๒๘/๓๐๔/๑๑๕. อุภาคผนวกในเล่มนี้ หน้า ๒๖๒ ข้อ ๔๓

^๓ ขุ.ชา. ๒๘/๓๐๓/๑๑๕. อุภาคผนวกในเล่มนี้ หน้า ๒๕๔ ข้อ ๓๖

^๔ G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. I

(London : Luzac & Company, Ltd., 1960), P. 503 กล่าวว่ ตามมหาภารตเรียกว่า

"เทราปที" เป็นธิดาของพระเจ้าปัญจาละ, และ Sir. M. Monier Williams, Sanskrit -

English Dictionary, (London : Oxford University Press, 1960), P. 503

กล่าวว่ เทราปที เป็นชื่อของนางกฤษณา และ P. 806 กล่าวว่ กฤษณา เป็นชื่อของนางเทราปที

ดังนั้นจึงเข้าใจว่ ภาษาบาลีเป็น "กัณฑา" ภาษาสันสกฤตเป็น "กฤษณา" และนางกัณฑาคือนาง

เทราปทีนั่นเอง

^๕ ข.อ. ๘/๓๕๔^๑ กล่าวว่ บิดาของนางกัณฑา คือพระเจ้าโกศล กับพระเจ้ากาสิ.

^๖ ข.อ. ๘/๓๕๑^{๑๑-๑๒} กล่าวว่ สามีนางกัณฑา ๕ คน คือ ๑. อัชชุนะ, ๒. นกุล,

๓. กิมเสน, ๔. ยุธิฐฐิล และ ๕. สหเทวะ, ทั้งห้าคนนี้เป็นพระราชโอรสพระเจ้าปัญชูราช.

^๗ ขุ.ชา. ๒๘/๓๐๐/๑๑๒; ข.อ. ๘/๓๕๐-๓๕๔.

^๘ ขุ.ชา. ๒๘/๓๐๐/๑๑๒; ข.อ. ๘/๓๓๔-๓๔๒.

(ราชาแห่งโกศลรัฐ) ได้สมยอมหรือภิเษกกับพระกุมารนั้น ทั้ง ๆ ที่ทรงรักใคร่และทรงเลื่อมมาด้วย
พระองค์เอง แต่ยังคงคบชู้กับฉิ่งคกumar เสนาบดีของพระเอหกกุมาร และกับชนันเตวาลิคนรับใช้ของ
ฉิ่งคกumar^๑ นางปัญจตปารี^๒ นักบวชหญิงชาวห่มขาว บำเพ็ญพรต รับประทานอาหารวันละมือ เป็นที่นับถือ
ของชาวพาราณสี ถูกช่างทองนักเลงสุราทำพินันกับเพื่อน ๆ แล้วหลอกลวงไปเป็นภรรยาได้^๓ เรื่อง
ทำนองนี้ล้วนตำหนิสตรีอย่างเดียว

อีกประการหนึ่ง ในวรรณคดีบาลี กล่าวปฏิเสธความเป็นบุคคลสำคัญชั้นยอดของสตรี ตามแนว
ความคิดของคนสมัยนั้นว่า "ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสที่สตรีจะเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า^๔ เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ^๕ เป็นท้าวสักกเทวราช^๖ เป็นพญามาร^๗ และเป็นพรหม^๘"

แต่ในวรรณคดีบาลีบางแห่งก็กล่าวในทำนองว่า สตรีกับบุรุษมีความเสมอกัน ถ้าปฏิบัติได้เหมือน ๆ
กันว่า "ยาน (= อัญฐังคิกมรรค) มีแก่บุรุษหรือสตรี เพราะยานนั้น บุรุษหรือสตรีนั้นย่อมอนุโลมกัน^๙
และว่า "ทรัพย์อันประเสริฐ (อริยทรัพย์) ๗ ประการ คือ ศรัทธา, ศีล, ทิธี, โอตตปปะ, จาคะ และ
ปัญญา มีแก่ผู้ใดจะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไม่ขัดสน ชีวิตของเขาไม่เปล้าจากประโยชน์"^{๑๐} บางแห่ง
กล่าวตำหนินิสัยบุรุษและสตรีเหมือน ๆ กันว่า "ตั้งบุรุษหรือสตรีนักเลงสุร่ายั่วไว้วินความเป็นใหญ่ นั้น
คือทางแห่งความเสื่อม"^{๑๑} บางแห่งกล่าวสตรีผูกใจบุรุษ และบุรุษผูกใจสตรีด้วยอาการ ๘ อย่างเท่ากัน

^๑ พุ.ชา. ๒๔/๓๐๐/๑๑๒; ชา.อ. ๘/๓๕๖-๓๕๘.

^๒ J.V. P.424 (P.T.S.) เป็น สัจจตปารี

^๓ พุ.ชา. ๒๔/๓๐๐/๑๑๒ ; ชา.อ. ๘/๓๕๕-๓๕๖

^๔ อง. เอก. ๒๐/๑๖๔/๓๖.

^๕ อง. เอก. ๒๐/๑๖๕/๓๗.

^{๖-๘} อง. เอก. ๒๐/๑๖๖/๓๗.

^๙ ส.ส. ๑๕/๑๕๔/๔๕.

^{๑๐} อง. สัตตก. ๒๓/๔/๔.

^{๑๑} พุ.ส. ๒๕/๓๐๔/๓๕๘.

ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบแก่กัน^๑

เมื่อพิจารณาคุณค่าสอนบางตอน และนิทานบางเรื่องจากวรรณคดีบาลี ผู้วิจัยก็เกิดความคิดว่า ในวรรณคดีบาลี มีแต่การทำนิสตร้อย่างเดียวเท่านั้นหรือ สตรีที่ประพฤติดนเป็นประโยชน์แก่พ่อแม่สามี ครอบครัว ตลอดถึงสังคมไม่มีในวรรณคดีบาลีบ้างหรืออย่างไร สตรีที่สามารถบำเพ็ญธรรมอบรมใจให้เข้าถึงนิพพานนั้น มีในวรรณคดีบาลีบ้างหรือไม่ ด้วยปรารภเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงคิดหาข้อเท็จจริงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาบางคัมภีร์ เพื่อทำความเข้าใจในข้อที่ว่า ความจริง พระพุทธศาสนาได้ยกย่องว่า บุรุษเท่านั้นที่จะพึงถึงอุดมคติอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ แม้สตรีก็มีโอกาสที่จะได้บรรลุอุดมคตินั้นได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังจะแสดงให้เห็นว่า สตรีมีบทบาทอย่างอื่น ๆ อีกหลายประการในสังคม นี่คือความเป็นมาของปัญหาที่ทำให้ผู้เขียนสนใจค้นคว้าเรื่องสตรีในวรรณคดีบาลี โดยเฉพาะสตรีอินเดีย เพราะแหล่งที่จะค้นคว้านั้น คือวรรณคดีบาลี ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดียสมัยนั้น จะยึดเอาพระไตรปิฎก และอรรถกถาบางคัมภีร์เป็นหลัก นำเอาความคิดความเห็นของคนสมัยนั้นมาแสดงว่ามีอย่างไร เพราะฉะนั้นจึงได้ให้ชื่อเรื่องว่า "บทบาทของสตรีในอินเดียในวรรณคดีบาลี"

๒. ความหมายของเรื่อง

คำว่า "บทบาท" ที่นำมากล่าวถึงในที่นี้ หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคล ซึ่งแสดงการกระทำที่ดีเด่นเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

๓. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

ก. เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาวรรณคดีบาลี สำหรับผู้สนใจศึกษาข้อเท็จจริงจากวรรณคดีบาลีในกาลต่อไป

ข. เพื่อคลี่คลายความสงสัยของผู้ศึกษาวรรณคดีบาลี ในปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวในข้อ ๑ ตามที่ผู้เขียนเคยสงสัยมาแล้วนี้

^๑ อัง. อภฺรฺก. ๒๓/๑๐๗-๑๐๘/๑๔๕-๒๐๐. อากาที่ผูกใจชายหรือหญิง ๘ อย่าง คือ ๑. รูป, ๒. ยิ้มแย้ม, ๓. คำพูด, ๔. เพลงขับ, ๕. ร้องไห้, ๖. อากัปภิกิริยา, ๗. ของกำนัล และ ๘. การสัมผัส.

ค. เพื่อนำเอาความฉลาด ความสามารถในการกระทำต่าง ๆ ของสตรีใน
วรรณคดีบาลี อันแสดงให้เห็นถึงความคิดความเห็นของคนในสมัยนั้น มาเปรียบเทียบกับความคิดความ
เห็นของคนในสมัยนี้ว่าแตกต่างกันอย่างไร

ข. เพื่อแสดงให้เห็นว่า วรรณคดีบาลีอันเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มิได้จำกัด
ชาติ ชั้น วรณะ เพศ วัย และอาชีพ ในการประพฤติปฏิบัติชอบ หากใครปฏิบัติได้ก็สามารถบรรลุ
คุณพิเศษตามที่ปรารถนาได้

ง. เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความดีที่ประกอบไว้เท่านั้นทำให้มนุษย์แตกต่างกัน
หาใช่ชาติ ยศ ทรัพย์ และอำนาจใด ๆ ไม่.

ส่วนขอบเขตของการวิจัยนั้น จะกล่าวถึงจารีต ประเพณี สิทธิ หน้าที่ของสตรีในความเป็น
ลูก ภรรยา สะใภ้ มารดา อาชีพ ตลอดจนการบรรลุคุณพิเศษอันเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา
โดยนำเอาพฤติกรรมหรือบทบาทของสตรีในวรรณคดีบาลีนั้นมาจำแนกแจกแจงไปในฐานะต่าง ๆ เช่น
ในฐานะเป็นลูก เป็นภรรยา เป็นสะใภ้ เป็นมารดา เป็นผู้ประกอบสัมมาชีพ เป็นอริยสาวิกา เป็น
เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา และเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา พฤติกรรมหรือบทบาทเหล่านั้นจะได้นำ
มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาบางคัมภีร์ ซึ่งส่วนใหญ่จารึกเป็นภาษาบาลีด้วยอักษรไทย

๔. ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

ผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องสตรีในสมัยพุทธกาล อันปรากฏอยู่ในวรรณ-
คดีบาลีว่า สตรีเหล่านั้นมีจารีตประเพณี สิทธิ หน้าที่เป็นอย่างไร ซึ่งส่องให้เห็นแนวความคิดความเห็น
ของคนในสมัยนั้นว่า เขาจำกัดจารีต ประเพณี สิทธิ หน้าที่ของสตรีกว้างแคบแคไหนเพียงใด หรือมิได้
จำกัดเลย จะทราบได้จากกระเจกเงาคือวรรณคดีบาลีที่ส่องถึงความคิดความอ่าน ตลอดจนการกระทำ
ของคนสมัยนั้น อาจจะนำมาเปรียบเทียบกับความคิดความอ่านของคนในสมัยนี้ว่าแตกต่างกันอย่างไร
หากสนใจศึกษาค้นคว้าไปด้านอื่น จะได้ยึดเอาเป็นแนวคำเนิการวิจัยในด้านอื่น ๆ ต่อไปอีกประการ
หนึ่งด้วย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า พระไตรปิฎก และอรรถกถาบางคำภีร์ ที่จารึกเป็นภาษาบาลีด้วยอักษรไทย และโรมันและจาก เอกสารภาษาอังกฤษบางประเภทที่นักปราชญ์ทางตะวันตกนำหลักฐานจากภาษาบาลี ไปสร้างเสริม ต่อเติมความคิดเห็นของตนประกอบลงไป เพื่อแสดงทัศนะของชาวตะวันตกกับชาวตะวันออกว่าแตกต่างกันอย่างไร อันเป็นการช่วยเพิ่มความคิดแก่ผู้ศึกษาด้านหนึ่งด้วย
